

УДК 373.5.091

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-3\(33\)-840-851](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-3(33)-840-851)

Лілік Ольга Олександрівна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови, літератури та журналістики, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів, тел.: (097) 751-76-29, <https://orcid.org/0000-0002-5187-1944>

РОЛЬ І МІСЦЕ ВІЗУАЛЬНОЇ ГРАМОТНОСТІ У ФОРМУВАННІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті схарактеризовано роль і місце візуальної грамотності у формуванні дослідницької компетентності старшокласників на уроках української літератури. У процесі дослідження з'ясовано, що візуальна грамотність – це навчена здатність точно інтерпретувати наявні візуальні повідомлення та створювати новий візуальний продукт. До провідних ознак сформованості візуальної грамотності належить здатність переводити візуальні образи на вербальну мову; уміння створювати на основі зображення вербальний текст; розуміння символічної природи візуального образу; знання візуальних стереотипних образів-символів; трактування смислового навантаження композиції; розроблення комунікативних ідей; створення власної візуальної інформації; уміння мотивувати доцільність форми подання інформації. Обґрунтовано необхідність формування візуальної грамотності старшокласників в умовах сучасного освітнього й соціокультурного середовища, а також її взаємозв'язок із розвитком критичного мислення креативності, інфомедійної грамотності, а також дослідницької компетентності. З'ясовано, що дослідницька компетентність – це цілісна, інтегративна якість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід діяльності дослідника, ціннісні ставлення та особистісні якості і виявляється в готовності і здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, застосування творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, прийнятті рішень, аналізі та оцінці результатів дослідницької діяльності.

Розроблено методику, що ґрунтувалася на таких педагогічних умовах: формування візуальної грамотності учнів має здійснюватися комплексно, у взаємозв'язках із інформаційною грамотністю, цифровою безпекою, критичним мисленням, що в загальному результаті безпосередньо вплине на формування в них дослідницької компетентності; візуалізований навчальний матеріал має бути високої якості, відповідати психологічним особливостям розвитку

сучасних учнів, враховувати вимоги навчальної програми з української літератури щодо формування ключових і предметної компетентностей; необхідно забезпечити підбір таких навчальних завдань, методів і засобів навчання, які можна використовувати в онлайн і офлайн форматах.

Для аналізу ефективності розробленої методики обрано такі критерії сформованості досліджуваного феномену: здатність критично сприймати, розуміти, аналізувати й інтерпретувати візуальні матеріали, пов'язані з українською літературою; здатність використовувати візуальні матеріали під час науково-дослідницької діяльності з української літератури, зокрема в контексті виконання навчальних проєктів і дослідницьких робіт; здатність протистояти негативним впливам візуалізації в контексті української літератури; здатність розуміти й задовольняти свої візуальні потреби. Відповідно до цих критеріїв визначено рівні початковий, середній, достатній, високий. Проведена експериментально-дослідницька робота підтвердила ефективність розробленої методики, її позитивний вплив на формування дослідницької компетентності учнів старших класів.

Ключові слова: дослідницька компетентність, візуальна грамотність, уроки української літератури, науково-дослідницька діяльність, старшокласники, педагогічні умови, критерії.

Lilik Olha Oeksandrivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Department of Ukrainian Language, Literature and Journalism, T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium», Chernihiv, tel.: (097) 751-76-29, <https://orcid.org/0000-0002-5187-1944>

ROLE AND PLACE OF VISUAL LITERACY IN THE FORMATION OF RESEARCH COMPETENCE OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN UKRAINIAN LITERATURE LESSONS

Abstract. The article describes the role and place of visual literacy in the formation of research competence of high school students in Ukrainian literature lessons. In the process of research, it was found that visual literacy is a learned ability to accurately interpret existing visual messages and create a new visual product. The leading signs of the formation of visual literacy include the ability to translate visual images into verbal language; the ability to create a verbal text based on an image; understanding the symbolic nature of a visual image; knowledge of visual stereotypical images-symbols; interpretation of the semantic load of a composition; development of communicative ideas; creation of one's own visual information; the ability to motivate the expediency of the form of information presentation. The need for the formation of visual literacy of high school students in the conditions of modern

educational and socio-cultural environments is substantiated, as well as its relationship with the development of critical thinking, creativity, infomedia literacy, and research competence. It was found that research competence is a holistic, integrative quality of a person, which combines knowledge, skills, abilities, experience of the researcher's work, value attitudes and personal qualities and is manifested in the readiness and ability to carry out research activities in order to obtain new knowledge by applying methods of scientific cognition, using a creative approach in goal setting, planning, decision-making, analysis and evaluation of the results of research activities. A methodology was developed based on the following pedagogical conditions: the formation of visual literacy of students should be carried out comprehensively, in relationships with information literacy, digital security, critical thinking, which in the overall result will directly affect the formation of research competence in them; Visualized educational material must be of high quality, meet the psychological characteristics of the development of modern students, take into account the requirements of the Ukrainian literature curriculum for the formation of key and subject competencies; it is necessary to ensure the selection of such educational tasks, methods and teaching aids that can be used in online and offline formats. To analyze the effectiveness of the developed methodology, the following criteria for the formation of the phenomenon under study were selected: the ability to critically perceive, understand, analyze and interpret visual materials related to Ukrainian literature; the ability to use visual materials during scientific and research activities on Ukrainian literature, in particular in the context of implementing educational projects and research works; the ability to resist the negative effects of visualization in the context of Ukrainian literature; the ability to understand and satisfy one's visual needs. In accordance with these criteria, the levels of initial, medium, sufficient, high were determined. The conducted experimental research work confirmed the effectiveness of the developed methodology and its positive impact on the formation of research competence of high school students.

Keywords: research competence, visual literacy, Ukrainian literature lessons, scientific and research activities, high school students, pedagogical conditions, criteria.

Постановка проблеми. Аналізуючи особливості світогляду сучасної людини, психолог К. Герген (Gergen K.) висловив припущення щодо функціонування так званої постмодерної свідомості, яку дослідник тлумачив як «синдром, при якому людина взаємодіє з такою великою кількістю образів і особистостей, що їй важко ідентифікувати свою власну особистість та усвідомити справжність емоцій» [1]. Такий стан, очевидно, пов'язаний із процесами тотальної інформатизації і комп'ютеризації, а також формуванням інформаційного середовища, насиченого візуальними образами. Як свідчать наукові

дані, людський мозок аналізує візуальні дані в 60 000 разів швидше, ніж текстовий матеріал. Це передусім зумовлено тим фактом, що, переглядаючи зображення, людина сприймає й осмислює всі елементи одночасно, а текст вона опрацьовує послідовно [2]. Ці зміни в сприйнятті інформації насамперед стосуються молодого покоління, яке є активним споживачем медіаконтенту, адже має необмежений доступ до мережі Інтернет, що наповнена різноманітними візуальними матеріалами.

Відповідно, традиційним навчальним матеріалам важко конкурувати за увагу учнів і студентів, які звикли до яскравого контенту, що викликає емоції і має сугестивний характер. Звісно, усі типи навчальних ресурсів, від традиційних підручників зі шкільних навчальних дисциплін і до сучасних освітніх технологій, містять зображення, проте постає необхідність постійного перегляду підходів до розроблення й використання візуальних матеріалів з урахуванням новітніх розробок у сфері програмного забезпечення, а також викликів і загроз, що виникають в інформаційній сфері. У зазначеному контексті варто також наголосити на візуальній неграмотності сучасної молоді, яка переглядає медіаповідомлення без усвідомленої інтерпретації й критичного оцінювання інформації, що створює підґрунтя для маніпуляцій і дезінформації. Усе це зумовлює необхідність цілеспрямованого формування візуальної грамотності в сучасної молоді для розвитку здатності усвідомлено й критично споживати медіаконтент. Відповідно, під візуальною грамотністю розумітимемо навчену здатність точно інтерпретувати наявні візуальні повідомлення та створювати новий візуальний продукт [3, с. 215]. До провідних ознак сформованості візуальної грамотності, на думку дослідників, належить здатність переводити візуальні образи на вербальну мову; уміння створювати на основі зображення вербальний текст; розуміння символічної природи візуального образу; знання візуальних стереотипних образів-символів; трактування смислового навантаження композиції; розроблення комунікативних ідей; створення власної візуальної інформації; уміння мотивувати доцільність форми подання інформації [1; 2; 3].

Вважаємо, що особливого значення проблема формування візуальної грамотності учнів набуває в контексті навчальних дисциплін мовно-літературної галузі, зокрема української літератури, оскільки література як мистецтво слова чинить потужний вплив на ціннісно-емоційну сферу дітей і молоді, а окрім того, має тісні взаємозв'язки з іншими мистецтвами, що забезпечує функціонування літературних образів в інших формах – образотворчій, музичній, театральній тощо. Окрім того, візуальна грамотність безпосередньо пов'язана з формуванням інших важливих якостей і компетентностей, які забезпечують ефективну життєдіяльність особистості в різних сферах суспільного життя, як-от критичне мислення, інфомедійна грамотність, креативність, дослідницька компетентність.

На особливу увагу в контексті реформування освітньої галузі й упровадження профільного навчання в старших класах заслуговує саме дослідницька компетентність, яку розглядають як цілісну, інтегративну якість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід діяльності дослідника, ціннісні ставлення та особистісні якості і виявляється в готовності і здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, застосування творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, прийнятті рішень, аналізі та оцінці результатів дослідницької діяльності [4, с. 62].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Усвідомлення людством значущості порушеної проблеми призвело до розроблення низки міжнародних документів, що регулюють питання формування візуальної грамотності різних категорій населення, як-т: «Рамкова програма візуальної грамотності в системі вищої освіти» (The Framework for Visual Literacy in Higher Education) (2022), «Програма медійної та інформаційної грамотності для викладачів та студентів» (Media & Information Literacy Curriculum for Educators & Learners) (2021), «Загальноєвропейський стандарт візуальної компетентності» (Common European Framework of Reference for Visual Literacy) (2016), оновлений 2021 року, тощо. Варто згадати і Концепцію впровадження медіаосвіти [5] в Україні (2016), у якій зазначено, що «недосконалий захист дитини від медіаконтенту може шкодити її здоров'ю та розвитку» [5].

Теоретичні засади формування досліджуваного феномену були обґрунтовані американськими та західноєвропейськими дослідниками упродовж другої половини ХХ – початку ХХІ століття: до цієї проблеми зверталися, зокрема, А. Бемфорд, Дж. Дебенс, Дж. Пурвіс, Р. Вайлмен тощо. Особливості формування візуальної грамотності досліджували й українські науковці І. Баликін, О. Волошенюк, В. Кремень, Л. Масімова, Л. Найдьонова, О. Федченко та інші. Проблему формування дослідницької компетентності здобувачів освіти комплексно й системно досліджували М. Головань, В. Яценко, Л. Карпова, І. Мороз, Г. Сердюк. Водночас постає необхідність дослідити взаємозв'язки між сформованістю візуальної грамотності й дослідницької компетентності здобувачів середньої освіти в контексті дослідно-орієнтованого навчання на уроках української літератури.

Мета статті – схарактеризувати роль і місце візуальної грамотності у формуванні дослідницької компетентності старшокласників на уроках української літератури.

Виклад основного матеріалу. А. Бемфорд (Bamford A.) наголошує на необхідності інтегрувати елементи візуальної грамотності в усі навчальні дисципліни задля розвитку навичок критичного мислення на підґрунті аналізу візуальних образів; ознайомлення учнів із принципами візуальної грамотності

для формування в них уміння розробляти власні навчальні матеріали; привчання їх до аналізу візуальних матеріалів, які трапляються їм у повсякденному житті; встановлення взаємозв'язку між візуальною та інформаційною грамотністю в контексті освітнього процесу [6]. Погоджуючись із дослідником, наголосимо саме на взаємозв'язку візуальної грамотності з дослідницькою компетентністю учнів. Яку Г. Сердюк розглядає як якість, що проявляється в потребі особистості до наукового пізнання світу; умінні виконувати дослідницьку роботу; умінні творчо використовувати набуті знання, здатності самостійно, творчо опановувати нові способи діяльності в будь-якій сфері людського життя [7].

У процесі розв'язання поставленої проблеми було сформульовано робочу гіпотезу: якщо буде розроблено й упроваджено методику формування візуальної грамотності старшокласників на уроках української літератури, то це сприятиме ефективному розвитку в учнів дослідницької компетентності, загальному підвищенню рівня їхньої літературної освіти, формуванню критичного мислення, усного й писемного мовлення.

Перевірка висунутої гіпотези потребувала реалізації кількох педагогічних умов, на яких ґрунтувалося упровадження розробленої нами методики, а саме:

- формування візуальної грамотності учнів має здійснюватися комплексно, у взаємозв'язках із інформаційною грамотністю, цифровою безпекою, критичним мисленням, що в загальному результаті безпосередньо вплине на формування в них дослідницької компетентності;

- візуалізований навчальний матеріал має бути високої якості, відповідати психологічним особливостям розвитку сучасних учнів, враховувати вимоги навчальної програми з української літератури щодо формування ключових і предметної компетентностей;

- необхідно забезпечити підбір таких навчальних завдань, методів і засобів навчання, які можна використовувати в онлайн-овому й офлайн-овому форматах.

Зазначимо, що в контексті дослідження місця візуальної грамотності у формуванні дослідницької компетентності учнів на уроках української літератури розглядаємо поняття педагогічні умови в значенні важливого компонента педагогічної системи, що цілеспрямовано і свідомо створюється в педагогічній діяльності й забезпечує ефективність перебігу педагогічного процесу [7, с. 47].

Відповідно, для формування візуальної грамотності старшокласників на уроках української літератури в контексті загальної мети – формування в учнів наукового ліцею дослідницької компетентності, було застосовано такі методи: аналіз скріншотів із кінофільмів і мультиплікаційних фільмів за творами української літератури; створення й аналіз хмаринки слів у Mentimeter; робота з коміксами за творами української літератури під час аналізу художньо-ідейного

змісту, сюжетно-композиційної основи, образної системи; аналіз ілюстрацій у межах проєкту «Десять облич Лесі»; створення й аналіз кроссенсів і мемів.

Наприклад, у межах формувального етапу педагогічного експерименту було заплановано сформувати в учнів уміння декодувати візуальне повідомлення. З цією метою ми зверталися до фільмів та мультфільмів за творами шкільної програми для 10 класу, зокрема фільму С. Параджанова «Тіні забутих предків» за повістю М. Коцюбинського «Тіні забутих предків», мультиплікаційного фільму «Мавка» за драмою-феєрією Лесі Українки «Лісова пісня». Під час уроку учням на екрані були показані скриншоти з зображенням героїв мультфільму чи кінофільму в певній ситуації.

Аналіз проходив за таким планом:

1. Демонструємо скриншот, учні мають впізнати, з якого твору продемонстрований епізод.

2. Пропонуємо пригадати, що старшокласники пам'ятають про літературний твір, кінофільм чи мультфільм за допомогою додаткових запитань і завдань: Про що цей твір (фільм, мультфільм)? Назвіть головних героїв. Опишіть їхній зовнішній вигляд. Схарактеризуйте їхню поведінку. Про що свідчать їхні вчинки? Що ви знаєте про створення цього кінофільму чи мультфільму (режисер, ідея, рік, країна)?

3. Фіксування версій та їх сортування за рівнями декодування медіаповідомлення, які описані в статті О. Зіненко [9].

4. Висновки щодо можливої цільової аудиторії (учні самі мають дійти висновку, що цей твір (мультфільм, кінофільм) має декілька рівнів, які розраховані на сприйняття різними віковими й соціальними категоріями – дітьми, їхніми батьками та іншими дорослими).

Наголосимо, що під час аналізу важливо привертати увагу здобувачів освіти до особливостей створеної в мультфільмі чи кінофільмі дійсності і запобігати формулюванню старшокласниками оціночних суджень щодо них. Це, як зазначає О. Зіненко, допомагає дистанціюватися від суб'єктивних емоцій, виділити ключові елементи значення в медіависловлюванні, які впливають на реципієнтів відповідно до їхнього рівня сприйняття візуальної інформації [9].

Дуже цікавою вправою для формування візуальної грамотності старшокласників є залучення учнів до аналізу зображень Лесі Українки, які створила ілюстратор видання *The Devochki* Леся Мазаник (проєкт «Десять облич Лесі»). На створених нею плакатах українська письменниця зображена в образах Фріди Кало, Мерилін Монро, Одрі Хепберн, Нефертіті, Анни Вінтур, королеви Єлизавети, Чудо-жінки і Тараса Шевченка. Під час ознайомлення учнів із життєвим і творчим шляхом Лесі Українки демонструємо учням зображення, пропонуємо висловити думку, який образ обрала авторка проєкту, за якими художніми деталями вони впізнали його, що учні знають про персоналію, що об'єднує Лесю Українку з цими героями.

У процесі дослідницько-експериментальної роботи на уроках української літератури було застосовано такий онлайн-інструмент, як mentimeter, за допомогою якого створювали й аналізували хмари слів. Цей сервіс було застосовано під час підготовки учнів до сприймання літературного твору (учитель демонстрував хмару слів, яка є опорою для його розповіді про історію написання повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків»), під час аналізу літературного твору (для характеристики образів, визначення проблематики), на підсумковому етапі (для узагальнення знань) під час презентації старшокласниками власних навчальних проєктів на основі опанованого матеріалу. Хмару слів можна створювати й обговорювати спільно з учнями безпосередньо під час уроку, окрім того, учні можуть продукувати власні хмаринки слів і ілюструвати ними доповідь, що безпосередньо впливатиме на формування в здобувачів середньої освіти дослідницької компетентності.

Ці та інші методи навчання для експериментально-дослідницької роботи підбиралися на основі принципів відповідності мети й завданням дослідження, особливостям учнівського розвитку.

На основі аналізу наукових праць [1; 2; 4; 6] й вивчення досвіду роботи учителів-словесників було визначено критерії, на основі яких оцінювалася ефективність упровадження розробленої методики, зокрема:

- здатність критично сприймати, розуміти, аналізувати й інтерпретувати візуальні матеріали, пов'язані з українською літературою;
- здатність використовувати візуальні матеріали під час науково-дослідницької діяльності з української літератури, зокрема в контексті виконання навчальних проєктів і науково-дослідницьких робіт;
- здатність протистояти негативним впливам візуалізації в контексті української літератури; здатність розуміти й задовольняти свої візуальні потреби.

Відповідно до цих критеріїв, було визначено рівні й показники, які стали основою для з'ясування результативності дослідно-експериментальної роботи. Отже, на початковому рівні учень/ учениця демонструє базовий рівень сприймання навчальної інформації через візуальні образи, пов'язані з українською літературою; низьку здатність критично сприймати, розуміти, аналізувати й інтерпретувати візуальні матеріали з української літератури; відчуває суттєві труднощі під час аналізу візуальних матеріалів у процесі виконання навчальних проєктів і науково-дослідницьких робіт із української літератури; має низький рівень здатності протистояти негативним впливам візуалізації в процесі вивчення української літератури, погано розуміє свої візуальні потреби.

На середньому рівні учень/ учениця здатний/а сприймати інформацію через візуальні образи в контексті української літератури; демонструє вміння

розуміти, аналізувати й інтерпретувати візуальні матеріали з української літератури, проте недостатньо критично оцінює інформацію; здатний обирати візуальні матеріали для навчальних проєктів і науково-дослідницьких робіт з української літератури, при цьому демонструє середній рівень розвитку аналітичних умінь; демонструє середній рівень здатності до протистояння негативним впливам візуалізації в контексті української літератури; розуміє свої візуальні потреби в загальних рисах, інколи не може їх конкретизувати.

На достатньому рівні учень/ учениця демонструє досить високий рівень сформованості здатності критично сприймати інформацію через візуальні образи в контексті української літератури; здатність розуміти, аналізувати й інтерпретувати візуальні матеріали з української літератури сформована на рівні вище середнього; уміє обирати візуальні матеріали для власних навчальних проєктів і науково-дослідницьких робіт з української літератури, а також продукувати власні навчальні матеріали візуального характеру, які подекуди мають певні недоліки; демонструє достатній рівень розвиненості критичного мислення, що забезпечує досить високу здатність протистояти негативним впливам візуалізації в контексті української літератури; розуміє свої візуальні потреби, може їх схарактеризувати і визначити шляхи їх задоволення.

На високому рівні учень/ учениця демонструє високий рівень сформованості здатності критично сприймати інформацію через візуальні образи на матеріалі української літератури; здатність розуміти, аналізувати й інтерпретувати візуальні матеріали з української літератури сформована на високому рівні, підкріплена розвитком критичного мислення реципієнта; учень/ учениця демонструє високу здатність обирати візуальні матеріали для власних навчальних проєктів і науково-дослідницьких робіт з української літератури, а також продукувати власні навчальні матеріали візуального характеру на основі застосування креативного підходу; високий рівень сформованості здатності протистояти негативним впливам візуалізації в контексті української літератури; розуміти свої візуальні потреби й визначати шляхи для їх задоволення.

Дослідження було проведене на базі десятих класів Комунального закладу «Чернігівський обласний науковий ліцей» у першому півріччі 2024-2025 н.р.: експериментальною групою (ЕГ) був клас техніко-технологічного профілю, де навчалося 27 учнів. Контрольною групою (КГ) став економіко-правовий клас, де навчалося 29 учнів. Навчання здійснювалося в змішаній формі. Завдання були однаковими в КГ і ЕГ. На основі аналізу результатів констатувального експерименту можемо стверджувати, що значних відмінностей між учнями КГ і ЕГ не було. Зокрема низький рівень розвитку сформованості візуальної грамотності діагностовано в 17,1% учнів КГ і 14,8% учнів ЕГ, середній рівень – у 41,7% учнів КГ і 44,5% учнів ЕГ, достатній рівень – у 31% здобувачів освіти КГ і 29,6% старшокласників ЕГ, високий рівень – у 10,2% учасників

експерименту КГ і 11,1% респондентів ЕГ. Під час формувального етапу педагогічного експерименту старшокласники ЕГ навчалися за розробленою нами методикою, а здобувачі освіти КГ за традиційною. Після проведення дослідно-експериментальної роботи учні отримали завдання, пов'язане зі створенням власного навчального проєкту з використанням візуального матеріалу й представлення його на уроці української літератури із поясненням задуму й особливостей виконання.

Аналіз отриманих даних після проведення формувального етапу педагогічного експерименту дав змогу констатувати, що в ЕГ значно вищі показники за достатнім і високим рівнем, ніж у КГ, зокрема: високий рівень діагностовано у 13,8% респондентів КГ і 22,2% старшокласників ЕГ, достатній – у 48,3% здобувачів освіти КГ і 63% учнів ЕГ. Зростання відбулося за рахунок зменшення кількості старшокласників із низьким і середнім рівнями, відсоток яких вищий у КГ: низький рівень діагностовано в 6,9% учасників експерименту з КГ і 3,7% старшокласників ЕГ, а середній – у 31% учнів КГ і 11,1% ЕГ.

Отже, аналіз результатів формувального етапу педагогічного експерименту дає підстави для висновку, що запропонована методика позитивно впливає на сформованість у здобувачів загальної середньої освіти здатності сприймати, розуміти, аналізувати й інтерпретувати візуальні матеріали з української літератури, а також здатності обирати візуальні матеріали для власних навчальних проєктів і науково-дослідницьких робіт з української літератури, що в перспективі позитивно впливає на формування дослідницької компетентності старшокласників. Це має позитивно вплинути на рівень літературної освіти старшокласників у цілому, а також позначитися на їхній здатності протистояти негативним інформаційним впливам і розуміти свої інтелектуальні потреби.

Висновки. У процесі дослідження з'ясовано, що візуальна грамотність – це навчена здатність точно інтерпретувати наявні візуальні повідомлення та створювати новий візуальний продукт. Обґрунтовано необхідність формування візуальної грамотності старшокласників в умовах сучасного освітнього й соціокультурного середовища, а також її взаємозв'язок із розвитком критичного мислення креативності, інфомедійної грамотності, а також дослідницької компетентності. З'ясовано, що дослідницька компетентність – це цілісна, інтегративна якість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід діяльності дослідника, ціннісні ставлення та особистісні якості і виявляється в готовності і здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, застосування творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, прийнятті рішень, аналізі та оцінці результатів дослідницької діяльності.

Розроблено методику, що ґрунтувалася на таких педагогічних умовах: формування візуальної грамотності учнів має здійснюватися комплексно, у

взаємозв'язках із інформаційною грамотністю, цифровою безпекою, критичним мисленням, що в загальному результаті безпосередньо вплине на формування в них дослідницької компетентності; візуалізований навчальний матеріал має бути високої якості, відповідати психологічним особливостям розвитку сучасних учнів, враховувати вимоги навчальної програми з української літератури щодо формування ключових і предметної компетентностей; необхідно забезпечити підбір таких навчальних завдань, методів і засобів навчання, які можна використовувати в онлайн і офлайн форматах. Для аналізу ефективності розробленої методики обрано такі критерії сформованості досліджуваного феномену: здатність критично сприймати, розуміти, аналізувати й інтерпретувати візуальні матеріали, пов'язані з українською літературою; здатність використовувати візуальні матеріали під час науково-дослідницької діяльності з української літератури, зокрема в контексті виконання навчальних проєктів і дослідницьких робіт; здатність протистояти негативним впливам візуалізації в контексті української літератури; здатність розуміти й задовольняти свої візуальні потреби. Відповідно до цих критеріїв визначено рівні початковий, середній, достатній, високий. Проведена експериментально-дослідницька робота підтвердила ефективність розробленої методики, її позитивний вплив на формування дослідницької компетентності учнів старших класів.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розширенні географічної бази дослідження й вікового діапазону учасників дослідно-експериментальної роботи, а також у апробації інших методів і засобів навчання.

Література:

1. Gergen K. The media's new means. Willis, J. The age of multimedia and turbonews. Westport: Praeger, 1994, P. 20–35.
2. Lowe R. Visual Literacy and Learning in Science. ERIC Digest, ERIC Clearinghouse for Science, Mathematics, and Environmental Education, 2000. P. 3–15.
3. Лілік О., Сазонова О., Бивалькевич Л. Формування візуальної грамотності майбутніх учителів початкової школи засобами художньої літератури за допомогою онлайн-інструментів. Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені ТГ Шевченка, 2021. Вип. 168. С. 210-216.
4. Головань М. С., Яценко В.В. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність». Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць. Випуск VII. Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2012. С. 55-62.
5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. (2016 р.). URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiyavprovadzheniya-mediaosvity-v-ukraininova-redaktsiya/> (дата звернення: 12.02.2024).
6. Bamford A. The Visual Literacy White Paper. URL: <https://aperture.org/wp-content/uploads/2013/05/visual-literacy-wp.pdf>. (дата звернення: 12.12.2024).
7. Сердюк Г.А. Дослідницька компетентність учителя як основа успішної організації дослідно-орієнтованого навчання в науковому ліцеї. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734404/1/Дослідницька%20компетентність%20учителя.%20Сердюк%20Г.А..pdf>. (дата звернення: 12.12.2024).

8. Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. Освітні технології: навч.-метод. посіб. Київ: А.С.К., 2001. 256 с.

9. Зіненко О. Декодування повідомлення публічної події як інструмент медіаграмотності: теми, виразних засобів, сюжету та героїв, контексту творення. Збірник статей Сьомої міжнародної науково-методичної конференції: Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку. Київ: ЦВП, АУП, 2019.

References:

1. Gergen, K. (1994). The media's new means. Willis, J. The age of multimedia and turbonews. Westport: Praeger, 20–35. [in English].

2. Lowe, R. (2000). Visual Literacy and Learning in Science. ERIC Digest, ERIC Clearinghouse for Science, Mathematics, and Environmental Education, 3–15. [in English].

3. Lilik, O., Sazonova O., Byvalkevych L. (2021). Formuvannya vizualnoi hramotnosti maibutnix uchyteliv pochatkovoi shkoly zasobamy khudozhnoi literatury za dopomohoiu onlain-instrumentiv. [Formation of visual literacy of future primary school teachers by means of fiction with the help of online tools]. Visnyk Natsionalnoho universytetu "Chernihivskiy kolehium" imeni T.H. Shevchenka [Bulletin of T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»], 168, 210-216. [in Ukrainian].

4. Holovan, M. S., Yatsenko, V.V. (2012). Sutnist ta zmist poniattia «doslidnytska kompetentnist» [The essence and content of the concept of "research competence"]. Teoriia ta metodyka navchannia fundamentalnykh dystsyplin u vyshchii shkoli: zbirnyk naukovykh prats [Theory and methodology of teaching fundamental disciplines in higher education: collection of scientific works]. Vypusk VII. Kryvyi Rih: Vydavnychyi viddil NMetAU, 55-62. [in Ukrainian].

5. Kontseptsiiia vprovadzhennia mediaosvity v Ukraini, (2016) [The concept of implementing media education in Ukraine]. Retrieved from: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiiavprovadzhe-nnya-mediaosvity-v-ukraini-nova-redaktsiya>. [in Ukrainian].

6. Bamford, A. (2013). The Visual Literacy White Paper. Retrieved from: <https://aperture.org/wp-content/uploads/2013/05/visual-literacy-wp.pdf>. [in English].

7. Serdiuk, H.A. Doslidnytska kom petentnist uchytelia yak osnova uspishnoi orhanizatsii doslidno-orientovanoho navchannia v naukovomu litsei [Teacher's research competence as the basis for successful organization of research-oriented education in a scientific lyceum]. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734404/1/Дослідницька%20компетентність%20учителя.%20Сердюк%20Г.А..pdf>. [in Ukrainian].

8. Piekhota, O. M., Kiktenko, A. Z., Liubarska, O. M. (2001). Osvitni tekhnolohii: navch.-metod. posib. [Educational technologies: teaching and methodical manual.]. Kyiv: A.S.K. [in Ukrainian].

9. Zinenko, O. (2019). Dekoduvannia povidomlennia publichnoi podii yak instrument mediahramotnosti: temy, vyraznykh zasobiv, siuzhetu ta heroiv, kontekstu tvorennia [Decoding the message of a public event as a tool of media literacy: theme, expressive means, plot and characters, context of creation]. Zbirnyk statei Somoi mizhnarodnoi nauково-metodychnoi konferentsii: Suchasnyi prostir mediahramotnosti ta perspektyvy yoho rozvytku [Collection of articles of the Seventh International Scientific and Methodological Conference: Modern space of media literacy and prospects of its development]. Kyiv: TsVP, AUP. [in Ukrainian].